

ПОЛІТИКО-КОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

ДЕНИСЮК С.Г.

НПІУ ім. М.П. Драгоманова, Україна

В статті аналізуються політико-комунікаційні аспекти глобалізаційних процесів, їх вплив на перебіг процесу інтеграції. Розглянуто розвиток сучасних засобів політичної комунікації, які, впливаючи на свідомість громадян, певною мірою здійснюють деструктивний вплив на особистість і несуть загрозу державній безпеці. Показано, що політико-комунікаційний елемент є найважливішим в глобалізаційних процесах різних рівнів і сфер прояву.

The political communications aspects of globalization processes are analyzed in the article, their influence on motion of process of integration. Development of modern facilities of political communication, which, influencing on consciousness of citizens, to a certain extent carry out destructive influence on personality and carry a threat state security, is considered. It is noted that aspects of political communications are major in the processes of globalization of different levels and spheres.

Глобалізаційні процеси останнім часом привертають увагу політологів, соціологів, економістів, культурологів та ін.. Під глобалізацією, як правило, розуміють усебічне наближення та інтеграцію всіх країн світу в технологічній, інформаційно-культурній, економічній, політичній та інших сферах. Взагалі тенденції щодо інтеграції і зближення держав існували завжди, але найрадикальніше вони виявилися в таких історичних періодах: з середини XIX ст. до початку Першої світової війни, і з 90-х рр. XX ст. по сьогоднішній день.

Процеси в галузі глобалізації можна розглядати під різним кутом зору, оскільки вони виявляються в усіх сферах життя людини і суспільства. Проте, на нашу думку, актуальним є вивчення саме політико-комунікаційних аспектів, які визначають глобалізаційні процеси, певним чином, впливають на їх перебіг і є їх сутнісним наповненням.

Говорячи про політико-комунікативні аспекти, варто відмітити, що під політичною комунікацією ми маємо на увазі (від лат. communicatio – повідомлення, передача, бесіда, розмова) процес передачі, обміну інформацією, який структурує політичну діяльність і надає їй нового значення, формує громадську думку і політичну соціалізацію громадян з врахуванням їхніх потреб та інтересів.

Комунікація здійснюється за допомогою різних засобів, способів і технологій. Нас буде цікавити комунікація як обмін інформацією, що впливає на глобалізаційні процеси в якості стимулюючого або гальмуючого фактору і, одночасно, виступає складовою цих процесів. На нашу думку, політична комунікація сьогодні є значно технологізованою і раціональною, що також позначається на процесах інтеграції. Як відомо, технологічною основою першої хвилі глобалізації були телефон і телеграф у сфері комунікацій. Сьогодні засоби комунікації є досить різноманітними (телебачення, Інтернет, мобільний зв'язок тощо), що дає можливість швидко розповсюджувати інформацію, впливаючи на велику аудиторію.

В свою чергу, технологічні зрушення спричинили і політичні, що виражалися, перш за все, в сфері безпеки держав, політико-економічної взаємозалежності і формуванні єдиного світового господарства та уряду. З одного боку, в цій ситуації є позитивні зрушення: налагоджена комунікація сприяла утворенню міжнародних міжурядових (Всесвітній поштовий союз, Міжнародний союз електрозв'язку) і неурядових (Червоний хрест) організацій, проведенню міжнародних спортивних змагань, що привело до відродження Олімпійського руху і створення міжнародних спортивних федерацій.

З іншого боку, така інтеграція посилює певні суперечності: інформаційний вплив несе певні загрози національній безпеці, заможні країни стають ще впливовішими, а бідні – більш залежними, відбувається багато в чому неконтрольований інформаційний вплив на свідомість і культуру громадян різних країн світу (наприклад, через Інтернет) тощо. Отже, все перераховане актуалізує вивчення запропонованої теми.

Сьогодні досить багато науковців вивчають проблеми глобалізації, різні її аспекти: просторову, галузеву, агентну і часову. Деякі фахівці звертають увагу як на американізацію цього процесу, так і на орієнтацію, бразилізацію, японізацію, балканізацію тощо [1 с. 22, 85]. В ході міждисциплінарних контактів між дослідниками глобалізації виявилось, що процесам глобалізації у різних країнах притаманні різні темпи і траєкторії [2]. Для нас були цікавими праці таких науковців, як С. Бейлі [3], Д. Вілкінсон, Д. Гелд [4], С. Леп, Е. МакГрю, Я. Пітерзе, М. Фезерстоун, Й. Фрідман [5], Т. Цимбал [6] та інших.

Також глобалізаційні процеси розглядаються в літературі з точки зору впливу на їх розвиток ліберальної, марксистської та інших ідеологій. Наприклад, для К. Маркса і Ф. Енгельса економічна глобалізація світу була головною передумовою для його соціально-політичної трансформації. Як відомо, на основі марксизму було створено перший міжнародний політичний рух, інституціалізація якого знайшла свій вираз в створенні I (1864) і II (1889) Інтернаціоналу.

Глобалізація вплинула і на міжнародні відносини, що знайшло відображення в працях багатьох науковців. Так, на рубежі XIX і XX ст. відбулося декілька міжнародних конференцій, на яких обговорювалися питання запобігання війнам і конфліктам, мирній співпраці держав, вдосконалення норм і принципів міжнародного права. Була поширена думка про те, що в умовах досягнутого рівня політико-економічної взаємозалежності війна між основними країнами світу стає все більш неможливою. Так, в 1909 р. англійський дослідник Н. Ейджел обгрунтував неможливість глобального озброєного конфлікту внаслідок саме взаємозалежності світу [7, с. 38].

Проте так і не було сформовано стійкої, стабільної системи глобальної комунікації, міжнародних відносин тощо. Не діяв ні на всі розмови, реальний механізм запобігання глобальному конфлікту не був створений.

Щодо політичної комунікації, то її різні аспекти вивчали в своїх працях В. Андрущенко, О. Бабкіна, В. Бебик [8], П. Глутенко, М. Головатий, В. Горбатенко, В. Демченко, О. Зернецька, Ф. Кирилук, В. Корнієнко, В. Кривошеїн, Г. Почепцов, Ю. Сурмін, С. Телешун, М. Хилько та інші. Щодо визначення місця і ролі інформаційних процесів у розвитку комунікації, то варто назвати таких відомих діячів, як Г. Алмонд, Н. Вінер, К. Дойч, Д. Істон, Ж. – М. Коттре, П. Лазарофельд, Г. Лассуелл, М. Маклюєн, Л. Пай, Т. Парсонс, Ю. Хабермас, П. Шаран, Р. – Ж. Шварценберг та інші. Також цікавими є праці російських дослідників: М. Анохіна, А. Галкіна, М. Грачова.

Отже, попри значну кількість праць, присвячених проблемам глобалізації, питання політико-комунікативних аспектів цього процесу не достатньо відрефлексовані.

Тому метою нашого дослідження є аналіз ролі політико-комунікативних аспектів в глобалізаційних процесах.

Почнемо з того, що система міжнародних відносин і комунікації, яка існувала на початку ХХ ст., характеризується в науковій літературі як система балансу сил [9]. Структура цієї системи визначається виключно законом балансу сил і, отже, є вкрай нестійкою. Така система в попередні століття постійно відтворювала конфлікти, що пов'язані із змінами в співвідношенні сил між окремими державами і коаліціями, які постійно міняли конфігурацію. Саме в епоху панування системи балансу сил народилася відома формула Клаузевіца про війну як про політику, що продовжується іншими засобами [10]. Такий підхід, при всій його цинічності, був, очевидно, доречний при тих способах і засобах ведення воєн, які були аж до початку ХХ ст.

Але потім прогрес військової техніки і озброєння зробив крок далеко вперед, зробивши війну явищем набагато небезпечнішим для людства. Проте лідери і дипломати провідних держав Європи дивилися на міжнародну політику ХХ ст. очима попередніх епох. Часто вони не помічали навіть того, що основними акторами цієї політики стали національні держави, а не правлячі династії і монархи. Так, відомий американський державний діяч і вчений Р. Кіссінджер зазначав, що керівники всіх великих країн не зуміли вловити суті технологій, що знаходяться в їх розпорядженні, а також сенсу створених союзів. Великі держави, не розуміючи того, створили дипломатичну машину Страшного суду [11, с. 177].

Взагалі перша світова війна стала ніби кордоном між двома історичними періодами – глобальною інтеграцією і глобальною дезинтеграцією. Хоча після закінчення війни була зроблена спроба реалізації інтеграційного проекту – створення універсальної міжнародної організації (Ліги Націй), але соціально-економічний розвиток світу пішов у протилежному напрямі. Невдача Ліги Націй, крім інших причин, була пов'язана з тим, що в світовій економіці в 1920–1930-і рр. переважали дезинтеграційні тенденції. Держави прагнули захистити свої національні ринки від іноземних конкурентів, міжнародна комунікація була обмеженою. В результаті скоротилися трудові міграції і міжнародний туризм. Багато країн світу прагнули до створення замкнутої економіки, що ослабило міжнародні зв'язки і комунікацію [12, с. 58–60].

Друга світова війна поглибила дезинтеграцію світової політики. Звичайно, не заважало розвитку міжнародних комунікативних зв'язків, не діяв ні на всі запроваджені заходи з боку міжнародних економічних інститутів – МВФ, ВБ, ЮНІДО та ін. Так, світ виявився поділений за політико-комунікативною і соціально-економічною ознаками на два блоки.

Передумови для нової хвилі глобалізації почали формуватися на рубежі 50–60-х рр., коли почала розгортатися нова технологічна революція. В 1970-і рр. наслідки цієї революції почали позначатися на сферах інформації і телекомунікації. Останні десятиліття були відмічені бурхливим розвитком комп'ютерних, інформаційних технологій. Таке різке збільшення обсягів інформаційного обміну і скорочення часу на її передачу підготували темпи світової політичної інтеграції.

Зростання рівня економічної взаємозалежності, поява і зростання транснаціональних корпорацій, при одночасному ослабленні урядового контролю над їх діями, привело до істотних змін в світовій політиці. Найвідоміші представники цього напрямку (Дж. Най і Р. Кеохейн) констатували різке зростання рівня взаємозалежності між окремими країнами в економічній, політичній і соціальній сферах. Держава більше не здатна повністю контролювати такий обмін, вона втрачає свою колишню монополію роль головного суб'єкта міжнародних відносин. З погляду прихильників неолібералізму, повноправними суб'єктами міжнародних відносин можуть виступати транснаціональні компанії, неурядові організації, окремі міста або інші територіальні спільноти, різні промислові, торгові та інші підприємства, нарешті, окремі індивіди.

До традиційних політичних, економічних, військових відносин між державами додаються різноманітні зв'язки між релігійними, професійними, спортивними, діловими колами цих держав, причому їх ролі можуть іноді бути рівними. Втрата державою колишнього місця і ролі в міжнародній комунікації знайшла вираз і в термінології – заміні терміну «інтернаціональний» терміном «транснаціональний», тобто такий, що здійснюється без безпосередньої участі держави [13].

Проте і в 70–80-і рр. ХХ ст. реальний ступінь глобальної інтеграції залишався за багатьма показниками нижче, ніж напередодні першої світової війни. Повною мірою нова хвиля глобалізації проявила себе тільки в 90-і рр. ХХ ст. Ті чинники глобалізації, які мали місце в попередній період, отримали додатковий імпульс після закінчення «холодної війни» і подолання ідеологічного, політичного розколу світу.

Як правило глобалізацію визначають як переважно об'єктивний процес. Проте в 1990-і рр. її успіхи

були пов'язані з комунікативним впливом провідних країн світу, з певними рекомендаціями, які давали МВФ і Всесвітній банк для проведення економічної політики. Більшість держав світу опинилися перед вибором: або прийняти ці рекомендації, або опинитися в числі, так званих, країн-ізгоїв. У зв'язку з цим, можна погодитися із словами Н. Косолапова, що варто розрізняти «глобалізацію як об'єктивний історичний процес (в принципі здатний приймати різні форми) і глобалізацію як політику, що спрямовується на користь однієї (США) держави або групи (Захід) держав» [14, с. 8]. В процесі управління певною інформацією, звичайно, суттєву роль відіграють новітні комунікаційні технології.

Друга хвиля глобалізації була детермінована певними політичними і технологічними чинниками, але наслідки виявилися досить суперечливими. Якщо в економіці спостерігалася взаємозалежність та інтеграція, то в політичному відношенні світ став менш стабільним і більш хаотичним. Після закінчення «холодної війни» і дезінтеграції біполярної системи міжнародних відносин нова структура міжнародної системи так остаточно і не склалася. Деяке ослаблення влади національних урядів не доповнюється адекватним зростанням ролі міжнародних інститутів.

На зміну старим проблемам міжнародної безпеки приходять нові, до яких держави та інші суб'єкти міжнародної політики були не готові, наприклад, загроза міжнародного тероризму, чому сприяють сучасні засоби комунікації. Останні події показали, що сьогодні, наприклад, в Інтернеті на певних сайтах розміщується інформація щодо підготовки до терактів, створення зброї тощо. Ще на початку 70-х років XX ст. багато дослідників відзначали появу і зростання ролі недержавних акторів міжнародних відносин при одночасному певному зниженні ролі окремих суверенних держав.

Так, завдяки технічному і технологічному прогресу, розвитку засобів комунікації неурядові міжнародні організації терористичного плану, до яких, поза сумнівом, відноситься і «Аль-Каїда», отримали небачені раніше для подібних структур можливості. Ці організації за допомогою нових технологій політичної комунікації здатні кинути виклик навіть найсильнішим державам, створити пряму загрозу для їх безпеки. Тому це питання набуває нового вимірювання як на національному, так і на міжнародному рівнях, що важливо враховувати в теорії і практиці міжнародних відносин.

Проблема тероризму породжена, разом з іншими причинами, і соціальними наслідками глобалізації. Як було зазначено, в сучасному світі глобалізація неминуче веде до наростання розриву між багатими і бідними країнами, підсилює диференціацію у всьому світі. Нинішній варіант глобалізації вигідний найрозвиненішим країнам, які прагнуть зберегти і забезпечити своє домінування в політичній сфері. Тут їм на допомогу теж приходять різні політичні технології (наприклад, зміна уряду за допомогою перевороту, кольорових революцій тощо).

Отже, адекватно побудована політична комунікація з використанням всіх сучасних засобів здатна сприяти формуванню міжнародного глобального суспільства. Нові засоби комунікації та інформаційні технології дозволяють неурядовим організаціям і рухам, окремим індивідам тісніше взаємодіяти між собою, виробляти загальні позиції і впливати на політичні процеси.

Однак розвиток комунікаційних процесів, швидкість обміну інформацією випереджає розвиток культури і свідомості громадян. Цінності, інформація, нові знання, які пов'язані з інтеграційними процесами, не стали ще внутрішнім надбанням індивідів, тому комунікаційний аспект сьогодні виступає часто деструктивним і маніпулюючим. Особистість, відчуваючи тиск значного обсягу інформації (часто односторонньої і неправдивої), стає розгубленою і не здатною раціонально приймати рішення. Тому політико-комунікативний аспект є найважливішим в процесі залучення громадян до інтеграції та одним із найнебезпечніших з точки зору його певної не контролюваності.

Проблема вивчення комунікативних аспектів глобалізації є вельми актуальною і дуже складною, де виокремлюються і технологічні, і психологічні складові, що потребує подальшого міждисциплінарного наукового аналізу.

Література

1. Пітерзе Я. Глобалізація як гібридизація / Я. Пітерзе // Глобальні модерності / за ред. М. Фезерстоуна, С. Леша та ін.; [Пер. з англ. Т. Цимбала]. – К.: «Ніка-Центр», 2008. – С. 73-105.
2. Hall T. D [Re]peripheralization, [re]incorporation, frontier and non-state societies // B.K. Gills, W.R. Thompson (eds). Globalization and Global History. – New York: Routledge, 2006. – P. 96-113.
3. Bayly C.A. «Archaic» and «Modern» Globalization in the Eurasian and African Arena // Hopkins, 2002. – P. 47-73.
4. Гелд Д. Глобальні трансформації: Політика, економіка і культура / Д. Гелд, Е. МакГрю, Д. Голдблатт, Дж. Перратон; [Пер. з англ. В. Курганського і В. Сікори]. – К.: Фенікс, 2003. – 584 с.
5. Фрідман Й. Глобальна система, глобалізація та параметри модерності / Й. Фрідман // Глобальні модерності / за ред. М. Фезерстоуна, С. Леша та ін.; [Пер. з англ. Т. Цимбала]. – К.: «Ніка-Центр», 2008. – С. 106-134.
6. Цимбал Т.В. Проблема періодизації процесу глобалізації в сучасній західній соціології / Т.В. Цимбал // Нова парадигма. – К., 2008. – Вип. 78. – С. 167-170.
7. Уткін А.И. Мировой порядок XXI века / Уткін А.И. – М.: Эксмо, 2002. – 512 с.
8. Глобалізація і сучасний міжнародний процес / за заг. ред. проф. Б. Гумєнка і проф. С. Шергіна. – К.: Університет «Україна», 2009. – 508 с.

9. Kaplan M. System and Process in International Politics / Kaplan M. – New York, 1957. – P. 21-53.
10. Клаузевиц К. фон О войне / Клаузевиц К. фон. – М.: АСТ, 2010. – 320 с.
11. Киссинджер Г. Дипломатия / Киссинджер Г. – М.: Ладомир, 1997. – 848 с.
12. Синперов Л. Длинная волна глобальной интеграции / Л. Синперов // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 5. – С. 56-64.
13. Keohan R. Transnational Relations and World Politics / Keohan R., Nye J. – Cambridge, 1971. – P. 56.
14. Косолапов И. А. Безопасность международная, национальная, глобальная: взаимодополняемость или противоречивость? / И. А. Косолапов // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – № 9. – С. 3-13.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

КОСТИК О.П., ЦАВКУН В.М.

Хмельницький національний університет, Україна

В статті розглянуто особливості стану та шляхи забезпечення економічної безпеки України як складової національної безпеки в умовах світової фінансової кризи.

In the article the features of the state and ways of providing of economic security of Ukraine are considered as component national safety in the conditions of world financial crisis.

Постановка питання. Проблема забезпечення економічної безпеки країни постає фактично одночасно з появою самої держави, її суверенності й усвідомлення її національних інтересів.

Економічна безпека країни, будучи однією з домінантно-визначальних складових підсистем національної безпеки суверенної країни водночас представляє собою надсистему, яка включає такі важливі її складові, як фінансова, енергетична, інноваційно-технологічна, продовольча, соціальна, трудоворесурсна та зовнішньоекономічна безпека держави.

На сьогодні найпотужнішим зовнішнім чинником, який завдав значного удару по українській економіці є світова фінансова криза, що зародилась у США. Саме тому дослідження проблеми економічної безпеки України зараз є надзвичайно важливим та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням економічної безпеки України в сучасних кризових умовах присвячені праці багатьох вчених-економістів і носять не тільки методологічний, але й практичний характер, зокрема варто відзначити праці таких науковців як З.Варналії [1], В.Г. Андрійчук [2], В.П. Гобулін, А.Б. Качинський [3], І.І. Дідович, І.Я. Фабій [4], В.М. Гесь [5] та ін.

Метою статті є дослідження проблем і шляхів забезпечення економічної безпеки України в умовах світової фінансової кризи.

Виклад основного матеріалу. Головним національним інтересом є стабільний розвиток економіки та добробут громадян України. Забезпечення національних інтересів та економічної безпеки – найважливіші функції держави, реалізація яких покликана посилювати позиції в міжнародному співтоваристві. Національна безпека України як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз – необхідна умова збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей.

З початком світової фінансової кризи українська економіка зазнала досить значного удару тому питання про забезпечення, передусім, економічної безпеки є на даний момент найбільш пріоритетним, як з боку уряду, так і з боку експертів та господарсько-економічних суб'єктів. На разі Україна потребує систематичного збалансованого підходу до розробки основного інструментарію стосовно стабілізації економіки країни та переходу на якісно новий рівень, який би забезпечив попередній захист від цілої низки ризиків, які супроводжують фінансово-економічну діяльність країни на сьогоднішній день.

Загалом, несистематичний та непослідовний підхід попередніх років незбалансованість економічної, соціальної, трудової та інших складових державної політики викликали появу значної кількості загроз економічній безпеці країни, зокрема:

- спад виробництва, недонавантаження виробничих потужностей, зношеність основних фондів, деградація наукоємних виробництв, що призводить до посилення економічної залежності від зарубіжних країн;
- низька конкурентоспроможність національної економіки;
- зниження інвестиційної активності;
- набуття монопольного становища окремими виробниками або великим колом великих фірм у виробництві життєво необхідних товарів;
- погіршення стану платіжно-грошової системи, концентрація основної грошової маси на посередницьких операціях і короткострокових формах кредитування;
- дефіцит паливно-енергетичних ресурсів;
- стагнація аграрного сектора, зниження якості харчування населення;
- економічна злочинність;
- залежність стабільного постачання енергоносіїв від політичних рішень держави-постачальника;
- значне зменшення витрат на наукову та інноваційну діяльність;
- набуття економічною кризою в Україні затяжного характеру, відсутність помітного прогресу в структурній перебудові економіки, побудові цивілізованих ринкових відносин [3, С.137-138].

Однією із найбільших загроз забезпечення економічної безпеки на сьогодні в Україні є тінізація